هونەری شێوەکاری جۆرە تەمومژێکی تێدایە، کە وامان لێ دەکات تەنیا ڕووکەشانە بڕوانینە ڕەنگەکان، یان ئەو ئاراستە هونەری و هزرییەی هونەرمەند بە دنیای خەیاڵەکانی خۆیدا دەمانگێڕێ، لە فەزای خەیاڵ و هزری ئێمەشدا ئەو پانتاییە بەرەو وێڵ بوونێک دەمانبات.

ئەگەر ئەمە شێوە پرسیارێک بێ بۆ نەخوێندنەوەی تەواومان بۆ هونەری شێوەکاری، دەبێ وەڵام چی بێ؟

پرۆسەی ئەنجامدانی هەر کارێکی هونەری بە تایبەت هونەری شێوەکاری، بە چەند قۆناغێکی تایبەتدا تێدەپەڕێت، تا دێتە ڕسکان. یەکێ لەو فاکتەرانەی ڕۆڵی سەرەکی لەو داهێنانەدا دەبینێ، بوونی ئاگایی و نائاگاییە لای هونەرمەند. نائاگایی بە چەند فۆرم و ڕوخسار و وێنەیەک گەلاڵە دەبێت، لە باری دووەمدا کە ئاگاییە لێکدانەوەی ئەو فۆرم و ڕوخسارانە لە فەزایەکی قووڵی هزری هونەرمەنددا بە پێوەرێکی تایبەت بەخۆی دادێ و ئەو تابلۆیە دێتە دنیاوە.

هونەرمەند لەو شوێنکاتە بەدەر نییە کە تێیدا دەژی، هەڵبەت لای هونەرمەندانی خۆشمان پێویستە ڕەنگدانەوەی ئەو واقیعەی تێدا بێ، بەڵام ئەو پرسیارەی لێرەدا سەرهەڵدەدات ئەوەیە، بۆچی کارە هونەرییەکان لەلای هونەرمەندانی کورد نەگەیشووەتە ئاستی جیهانی، کە کورد بۆ خۆی ژینگەیەکی پڕ لە کارەسات ژیاوە، لەو هەموو نائاگایی و ئاگاییە چی بەرجەستە کراوە، کە جێی سەرنج و ڕامانی جیهانی بێت؟

ئەنفال و کیمیاباران و قڕ کردنی چەندین

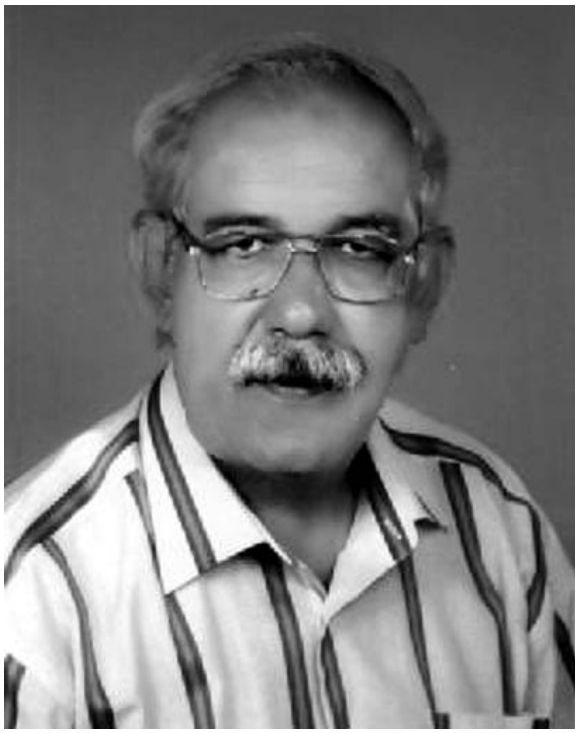

هونەرمەندی شێوەکار سەلاح حەمەئەمین:
هیچ کارێکی هونەری بەبێ بینەر و ڕەخنەگر کامڵ نابێ.. بۆ یەکەم جاریش من توانیم تەکنیکی فۆتۆگراف بخەمە خزمەتی هونەری شێوەکارییەوە

ئا: فەیسەڵ هەمەوەندی
(کەرکووک)

ملیۆنی میللەتێک تابلۆی ژینگەی کوردەوارین، کەچی هەر وێنە فۆتۆگرافەکان بوونەتە زمانی کارەساتەکان. هەڵوەرینی مرۆڤەکان تابلۆن، ترسەکان ڕەنگن، نزا کردنەکان دەنگن، مردنەکان جووڵەیەکی لەبیرکراون، منداڵەکان هەر پەپوولە نین، بە ئامێزەکاندا کوێر دەبنەوە. هەڵبەت ڕاڤەیەک بۆ وەڵامدانەوەی ئەم پرسیارانە هەیە. قسە زۆرن، بۆیە لە نزیکەوە چاومان بە هونەرمەندی شێوەکاری شاری کەرکووک سەلاح حەمەئەمین کەوت بۆ ئەوەی ئەم پرسیارانە ڕاڤە بکات.

* بەر لەهەر پرسیارێک دەمانەوێ بە کورتی باس لە ئەزموونی خۆتان بکەن؟

– لەسەردەمێکی تەمومژاویدا لەنێو کووچە و کۆڵانە بە ساڵداچووەکانی گەڕەکی ئازادی شاری کەرکووکدا و دواتر لە گەڕەکی (ثورة) لە شاری بەغدا وەک منداڵێکی هێمن و لەسەرخۆ لە ڕەفتار و لە هەمان کاتدا ناهاڵ لەگەڕان و پشکنیندا بەدوای پانتاییە پاک و چۆڵەکانی سەر دیوارەکاندا کە بە بەردەوامی سەرنجیان ڕادەکێشام هەنگاوم دەنا و لەدوای خۆمدا دیوارە کۆم و بە ساڵداچووەکانی ئەو دوو گەڕەکەم بە خەڵووز و گەچ ڕەنگ دەکرد. لە زۆر کاتیشدا دیواری ژوورەکەی خۆمانیش لە ناهاڵی ڕەنگەکانم ڕزگاری نەدەبوو.

لە قۆناغی خوێندنی سەرەتاییدا وەک زۆر لە منداڵە هاوتەمەنەکانم ئاشناییم لەگەڵ قەڵەم بۆیە و پاستیل و ڕەنگی ئاویدا پەیدا کرد، لەگەڵ ئەوەشدا لە سەرەتای نزیکبوونەوەم لە جیهانی وێنەکێشان و هێڵکاری زیاتر خولیای کاری هێڵکاری بووم و لەو کاتەدا زیاتر قەڵەمی ڕەشی نووسینم لە کارەکانمدا بەکاردەهێنا.

لە پۆلی پێنجەمی سەرەتاییدا دیسانەوە ڕەنگ ئاوێتەی هێڵەکانم بووەوە و لەو دەمەدا دەستم بە بەشداریکردن لە پێشانگەکانی قوتابخانەکانی شاری کەرکووک کرد و چەند جارێک لەو پێشانگەیانەدا خەڵات کراوم، تا قۆناغی خوێندنی ناوەندی بەم شێوەیە بەردەوام بووم. لە ساڵی ١٩٧٦دا بۆ یەکەمین جار لەنێو چوار دیواری چالاکی خوێندگاکان چوومە دەرەوە و بەشداریم لە پێشانگەیەکی هاوبەشی هونەرمەندانی کەرکووک کرد، تا ئەم دەمە لە یادەوەرییەکانمدا ماوەتەوە کە هونەرمەند (ئازاد مستەفا) ناسراو بە (ئازادە ڕەش) هاندەرم بوو بۆ بەشداریکردن لەو پێشانگایەدا. لەدوای ئەو مێژووەوە بەشداریم لە چەند پێشانگەیەکی هاوبەشدا کرد تا لە ساڵی ١٩٨٢دا بە هاندانی هونەرمەندی دووره وڵات (سەلاح محەمەد میرزا) و لە ئەزموونێکی نوێدا بۆ یەکەم جار لە (عیراق)دا توانیم تەکنیکی هونەری فۆتۆگراف بخەمە خزمەتی هونەری شێوەکارییەوە، ئەو ئەزموون و تاقیکردنەوانەم ماوەی سێ ساڵی خایاند تا لە ساڵی ١٩٨٥دا ئەو ئەزموونە نوێیەم لە پێشانگەیەکی تایبەتدا خستە بەر دیدی شێوەکاران و هونەر دۆستانی شاری کەرکووک.

لەو سەردەمەوە بنەمای ڕووتەڵەکردن (تجرید) و دووانەی بینین لە هزرمدا جێگیر بووە. تا ئەم دەمەش لە کارکردن لەسەر ئەو ئەزموونەی خۆم بەردەوامم، لەگەڵ ئەوەی کۆمەڵێک کێشە و گرفت لەکاتی کارکردنمدا ڕووبەڕووم دەبنەوە، لەبەر ئەوەی ئەو کاغەزانەی کاریان لەسەر دەکەم و وێنەکانیان لەسەر چاپ دەکەم ماوەی چەند ساڵێکە دەست ناکەون و دەرمانی (هایپو و دڤلۆب) لە بازاڕەکاندا نەماوە. لەگەڵ ئەوەشدا لەسەر بەردەوام بوون لە بواری هونەری شێوەکاریدا سوور و بەردەوامم.

ماوەیەکی زۆریشە لە بواری هونەری شێوەکاری و شانۆدا دەنووسم و بڵاودەکەمەوە و لە کۆتایی ساڵی

ڕابردوودا کتێبێکم لە بواری مێژووی هونەری شێوەکاری لە شاری کەرکووک چاپ کرد.

* بزاڤی هونەری شێوەکاری چ هێڵێکی تەریب لە ڕەخنە لە تەکیدا هەڵدەکشێ؟

– لە خوێندنەوەمان بۆ مێژووی کۆن و نوێی هونەری شێوەکاری لە جیهاندا بۆمان دەردەکەوێت کە هونەری شێوەکاری لە هەر چ شوێن و ساتێکدا بوونی خۆی سەلماندبێت هاوتەریب لەگەڵیدا ڕەخنەی شێوەکاریش بوونی خۆی نواندووە و هاوشانی گەشەسەندن و بەرەو پێش چوونی هونەری شێوەکاری هونەری ڕەخنەی شێوەکاریش بە هەمان ئاست و بگرە زیاتریش بەرەو پێشەوە هەنگاوی ناوە. لەو بوارەدا دەبینین هونەرە دانسقەکانی میکائیل ئانجیلۆ و لیۆناردۆ داڤینشی لەسەردەمی ڕینیسانسدا نووسینە ڕەخنەییەکانی هونەرمەند (ڤاساری) لێکەوتەوە. هەروەها لە سەرەتای سەدەی بیستەم لە (میسر)دا و لەگەڵ کارە شێوەکارییەکانی ئەو ماوەیەدا نووسینە ڕەخنەییە شێوەکارییەکانی ڕەخنەگر (ڕەمسیس یۆنان) هاوتەریب بوون، هەروەها لە عیراقدا لە چلەکان و پەنجاکانی سەدەی ڕابردوودا و لە دوای ئەوەش هونەرمەندان (جەواد سەلیم و جەبرا ئیبراهیم جەبرا و شەوکەت ئەلڕوبەیعی و شاکر حەسەن ئال سەعید و عادیل کامیل و نووری ئەلڕاوی و چەندینی دی) ڕۆڵیان لە بواری ڕەخنەی شێوەکاریدا هەبووە. بە پێچەوانەشەوە لە هەر چ سات و شوێنێکدا هونەری شێوەکاری ڕووی لەکزبوون و قەیران کردبیت، ئەوە بێ گومان ڕەخنە و ڕەخنەگری هونەری شێوەکاریش بە هەمان شێوە لە قەیراندا بووە و کزبوونی بەخووە بینیوە. ئەوەیشی لەو ساتەوەختانەدا هاتبێتە ئەنجام ئەوە ئاست نزمی و لاوازی هونەری ڕەخنەگرییان تێدا بەدی دەکرێت.

ئەدەبی ڕەخنەگری لە بواری هونەری شێوەکاریدا پێویستی بە کەسانێکی هونەرمەندی شێوەکاری ڕۆشنبیر و شارەزا لە بوارەکانی هونەری شێوەکاری و ئەدەب و نووسینەوەدا هەیە کە بتوانن بەشێوەیەکی هونەری و ئەکادیمی و بەهەمان شێوازی ئەدەب نووسینەوە لایەنە ڕاست و هەڵە و جوانکاری و ئەفراندنەکانی نێو تابلۆکان دەست نیشان بکەن و خوێندنەوەیەکی مێژوویی و زانستی و دەروونناسی و جوانکاری و ئەندازیارییان بۆ ئەو تابلۆیانە هەبێت کە توێژینەوە و ڕەخنە لە بارەیانەوە دەنووسنەوە. بەداخەوە

ئەو چەشنە ڕەخنەگرانە لە بواری هونەری شێوەکاری لە کوردستاندا زۆر زۆر کەمن، بە ڕادەیەک کە بە چەند پەنجەیەکی یەک دەست دەژمێردرێن، بەڵام بەداخەوە لە کەرکووک لە بواری ڕەخنەی هونەری شێوەکاریدا هیچ ڕەخنەگرێکمان نییە و لەم ساتە تەمومژاوییەدا و لەم سەردەمی نەبوونی ئەزموونە سەختەکان و بزربوونی هزرە خۆڵقێنەرەکان ئەستەمە لە شاری کەرکووک ئەزموونێکی هونەری ڕەخنەگرانەی ڕاستەقینە بێتە ئاراوە. ئەوانەشی کراون و دەکرێن لە کاری (هەواڵی هونەری ڕۆژنامەنووسی) تێناپەڕێن، هەندێک نووسینەوەش هەن زیاتر دەچنە خانەی نووسینەوەی مێژووییەوە کە بە هیچ جۆرێک ناتوانین خوێندنەوە و ڕەخنەمان بۆ هونەری شێوەکاریی ئەمڕۆی شاری کەرکووک هەبێت بەبێ ئەوەی شارەزایی و خوێندنەوەمان بۆ مێژووی ئەم هونەرە لەم شارەدا هەبێت.

ئێمە تا دەست نەخەینە سەر کەموکوڕی و کەلێنەکان و هەوڵی چارەسەرکردنیان نەدەین و بڕوامان بە بزاڤێکی (ڕەخنە) نەبێت، ئەوە بێ گومان دەگمەنە بتوانین بزاڤەکە بەرەو پێشەوە ببەین و ئەفراندن و خوڵقاندنی تێدا ئەنجام بدەین. بەشێوەیەکی گشتی ئەو حاڵەتانەی لەمەوبەر سەبارەت بە هونەری شێوەکاری و ڕەخنەگری لە شاری

کەرکووک باسمان لێیانەوە کرد بۆ ئەوە دەگەڕێنەوە کە لە کەرکووک شێوەکاری نووسەرمان نییە، یان زۆر کەمن، زۆرینەی ئەوانەی لە بواری هونەری شـــێـــوەکـــاریدا کاردەکەن تەنیا وێنەکێشن نەک هونەرمەند کە ئەزموون و ئەفـــراندن و دیدی تایبـــەت بە خـــۆیانیـــان هەبێت و هەوڵی ئەوە بدەن ئەسپی ڕۆشنبیری خۆیان لە گۆڕەپانە چۆڵەکـەی جیـهـانی ڕەخنەگری لەم شـارەدا تاو بدەن و پانتایی هزرییان بۆ بخەنە گەڕ.

دەگـمـەنە هیچ کـەسێک بەرانبـەر تابلۆیەکی هونەری ڕابوەستێت و هەوڵی ئەوە بدات خوێندنەوەیەکی بۆ ئەو تابلۆیە هەبێت و ڕەخنەی بنیـادنەرانەی لێ بگرێ بەبێ ئەوەی ڕۆشنبیرییەکی بەربڵاوی لە بوارەکـانی مێژوو، کۆمەڵناسی و ئابووری و جوگرافی و سیاسەت و زانستە مـرۆییـەکـاندا هەبێت. ڕەخنە پێـوەندییـەکـە هونەری شێوەکاری بەسـەرجـەم ئەوانەی باسـمـان لێیـانەوە کـرد دەبەسـتـێـتـەوە، هەروەها گـەڕان و پشکنینی هونەریی ڕەخنەگـرە لەنێـو مـاهیـیـەت و بینایی و تێـڕامـانەکـانی هونەرمەند و کارە هونەرییەکەیدا.

دواجـار دەڵێین هیچ کـارێکی هونەری کـامڵ نابێت بەبێ بینەر و ڕەخنەگـر. هیچ هونەرمـەندێکیش پێش ناکـەوێت و بەرهەمی داهێنراو و ڕاسـتـەقـینەی نایەتە کـایەوە بەبێ ڕەخنە و هەڵسـەنگاندن لەلایەن کـەسـانی پسپۆڕ و ڕۆشنبیر و زانایانی بواری هونەری شێوەکاری خۆیەوە.

* بەڕای ئێـــوە هونەری شـــێـــوەکـــاری کـــوردی چ تایبەتمەندییەکی خۆی هەیە؟

- وەک لای هەمـــووان ئاشکرایە هونەر زمـــان و ئاخـاوتنێکی جـیـهـانیی هەڵگرتووە، بۆ نموونە ئێـمـە کاتێک هەوڵی تێگەیشتن و ڕاڤەکردن و شـیکردنەوەی تابلۆی هونەرمـەندێکی ئیـتـاڵی، یان فـەرەنسی، یان ئیـسـپـانی دەدەین، بەهیچ جۆرێک پێـویسـتـیـمـان بە زانینی زمـــانی نەتەوەیی ئەو هونەرمـەندە نـیـیـە کـە تابلۆکەی کێشاوە.

بە هەمـان شێوە هیچ بینەرێکی غـەیرە کورد پێویستی بە زانینی زمـــانی کـــوردی نیـــیـــە تا لە تـابلۆی هونەرمـەندێکی کـورد تێـبگات و ڕاڤـەی بکات. ئەم یاساو بنەمایە تەنیا بواری هونەری شێوەکاری ناگرێتەوە و لە بواری هونەری شانۆ و مـوزیکیشـدا پەیڕەو دەکرێت کە زمـانیان تێدا بەکاردەهێنرێت، ئێمە دەبینین ئەوانەی شارەزاییان لەبواری هونەری شانۆدا هەیە زۆر بە ئاسانی

چێژ و سـوود لە شـانۆگەرییـەک وەردەگـرن کـە بە زمـانی ئینگلیـزی، یان فـەرەنسی نمایش کـراوە، لەگـەڵ ئەوەی زمانەکەشی نازانن. بە هەمـان شێوە هونەرمەندانی بواری مۆزیک و ئەوانەی شارەزاییـان لە بوارەکەدا هەیە چێژ و سـوود لە گـۆرانییـەکی فـەرەنسی، یان ئینگلیـزی، یان ئیسپانی وەردەگرن، بەبێ ئەوەی زمانەکەی بزانن.

هونەری شـێـوەکـاری دیرۆکـێکی فـرە دێرینی هەیە کـە سـەرەتاکـەی بۆ هەزاران سـاڵ پێش زایین دەگـەڕێتـەوە و کاتێک چاو بەو دیواربەند و ئاسەوارە دێرینانەدا دەگێڕین بۆمـان دەردەکـەوێت کـە سـەرجـەمـیـان بە هەمـان شـێـواز دروست کـراون و هەمـان مـاتریاڵیان تێدا بەکـارهێنراوە، ئەوەش ئەو ڕاسـتـیـیـە دەسـەلمێنێت کـە لەکـۆنیـشـدا شـارسـتـانیـیـەکـان لە بواری هونەری شـێـوەکـاریدا کاریگەرییان بەسەر یەکترەوە هەبووە و ئەزموونەکانیان بۆ یەکـتـر گـوێزراوەتەوە. بۆ نموونە هونەری بابلی کـۆن و گریکی و فەرعـەونی و ئەکەدی و ئاشووری بەشێوەیەکی بەرچاو کـاریگەرییـان بەسـەریەکـەوە هەبووە. هەروەها دەبینین گـواسـتنەوەی ئەو کاریگەرییە تاوەکـو ئەمـڕۆمان بەردەوامـە، لەو بوارەدا دەبینین بۆ نموونە ڕێبـازەکـانی

(ئینتیباعی و تەکعیبی و تەجریدی و تەعبیری و سوریالی) زۆر بە سانایی بۆ نێو ئەزموونەکانی هونەری شێوەکاری لە هەموو جیهاندا گوێزراونەتەوە. لەم ڕوانگەیەوە دەتوانین بڵێین هونەری شێوەکاری هونەرێکی جیهانییە و بەم شێوازەی ئیستایدا هونەرێکی ١٠٠٪ کوردەواری نییە و هاوردەیە. ئێمەش وەک زۆر لە نەتەوەکانی دی جیهان بۆمان گوێزراوەتەوە. مێژووی هونەری شێوەکاری، یان نوێگەرێتی لەنێو کورددا بۆ ناوەڕاستی سەدەی هەژدەم و سەرەتای سەدەی نۆزدەم دەگەڕێتەوە وەک ئەو تابلۆ و پەیکەر و مێناتۆرانە دەیسەلمێنن کە بۆمان ماونەتەوە، یان وێنەکانیان بەردەستمان کەوتوون. لەگەڵ ئەوەشدا هونەری شێوەکاری کوردی تا ئەم دەمە بە ئەندازەیەکی کەم، یان زۆر هەوڵی داوە هەندێک لە تایبەتمەندییەکانی خۆی لەدەست نەدات، ئەوەش لە بینای هونەری و بنیادنانی تابلۆ و هەڵبژاردن و ئامێتەکردنی ڕەنگەکان (ڕەنگە کوردییەکان)دا خۆی دەبینێتەوە، هەروەها لە وەدەرخستنی کەسایەتی و دیمەنەکان و گوزارشت کردن بە شێوازی جیاجیا لەو نەهامەتییانەی بەسەر گەلی کورددا هاتوون دەردەکەوێت، هەروەها لە وەدەرخستنی لایەنە کولتووری و ئەفسانەییەکانی گەلی کورد، لەو ڕووەوە هونەرمەندانی شێوەکاریی کوردستانی ئێران توانیویانە بە ئاستێکی بەرز و شێوازێکی نوێ سوود لە کەلەپوور و ئەفسانە و مێژووی نەتەوەییمان وەربگرن و لە تابلۆکانیاندا بەشێوەیەکی نوێگەرێتی بەرجەستەیان بکەن. لەگەڵ ئەوەشدا ئەو تایبەتمەندییانە لە ئەمڕۆماندا ڕەنگدانەوەیان کەم بووەتەوە. هەروەها لە جیهانیشدا هیچ تایبەتمەندییەک نییە هونەری شێوەکاری نوێی نەتەوەیەک، یان وڵاتێک لەوی دی جیابکاتەوە. ئێمە هەرگیز ناتوانین لەنێو کۆمەڵێ تابلۆی شێوازی نوێی هونەرمەندانی جیهاندا و لە ڕێی تایبەتمەندی نەتەوەیی، یان وڵاتەوە تابلۆی هونەرمەندێکی ئیسپانی، یان فەرەنسی، یان عەرەب و تەنانەت هی کوردیش جیا بکەینەوە، بە پێچەوانەشەوە لە حاڵەتێکدا ئەو تابلۆیانە لە فیگەرەکانیادا جلوبەرگ و هێما نەتەوەییەکانیان تێدا بەرجەستە کرابێ، ئەوە بێ گومان دەتوانین جیایان بکەینەوە. ئەو حاڵەتە تایبەتمەندییانە ڕۆژ لە دوای ڕۆژ کاڵ دەبنەوە و تابلۆکان سیمای جیهانگیری لەخۆ دەگرن و ڕەهەندەکانیان بەربڵاوتر دەبنەوە و هزر و ئەفراندنی هونەرمەندانی بواری هونەری شێوەکاری، تخووبەکان دەبەزێنن و دەڕژێنە ناخە داخراوەکانی مرۆڤەوە و گوزارشت لە هزر و لایەنە دەروونی و شاراوەکانی ناخی مرۆڤ دەکەن.

* پێتان وایە هونەری شێوەکاری ڕووکاری ئیستێتیکایە نەک گوزارشت، واتە پێڕەوی جوانکارییە نەک تەعبیرکردن؟

– نەخێر.. ئیستێتیکا و گوزارشت دوانەیەکی لە یەک جیانەبووەی هونەری شێوەکارین. تابلۆی کامڵ و جێی سەرنج لە ڕێی هیچ کام لەو دوانەوە بە تەنیا نایەتە ئەنجام. ئیستێتیکا لایەنە جوانکاری و ڕووکارییە بینییەکانی هونەری شێوەکارییە، کە لە ئێستاماندا و لە هەموو سەردەمێکدا ڕاکێشەری سەرنجی بینەران و شارەزایانی بواری هونەری شێوەکاری بووە و لە ڕێی جوانکارییەکانی نێو تابلۆدا جەستەی بینەر بەلای خۆیدا ڕادەکێشێ. لایەنە تەعبیری و گوزارشتییەکانی نێو تابلۆ هزر و لایەنە شاراوەکانی ناخی بینەر بە قووڵایی خۆیدا دەبات و لە وردەکارییەکانی نێو تابلۆکەی نزیک دەکاتەوە تا تەلیسمی هێماکانی شی بکاتەوە. تابلۆ گوزارشتێکی ناڕاستەوخۆی هزر و ناخی شاراوە و کەسایەتی هونەرمەندە کە لە ڕێی ئیستێتیکی بینییەکانی و

گوزارشته هونەرییەکانییەوە دەیانخاتە ڕوو.

ئیستێتیکا بەشێوە ئاسایی و بینراوەکەی سەرەتای شێوەیەکە لە شێوەکانی دەربڕین و بەرجەستەکردن، کە بە چەندین شێوازی جیاجیا بۆ هزرە تێگەیشتوو و خولقێنەرەکان خۆی دەخاتە ڕوو، لەکاتێکدا ئەو هزرە توانای تێگەیشتن و داڕشتنەوەی هونەری و خولقاندنی هەبێت و بتوانێت بە شێوەیەکی هونەری و بە بینینێکی نوێ دایبرێژێتەوە و لە ناخی تابلۆیەکدا بەرجەستەی بکات. کاتێک شێوەکار توانی بەم شێوەیە مامەڵە لەگەڵ دنیابینییە هونەرییەکانیدا بکات، ئەوسا دەتوانین بەشێوەیەکی هونەری بەرز ئیستێتیکاو گوزارشتە هونەرییەکانی ئاوێزانی یەکتر بکات.

* ئەگەر نوێخوازی، یان هونەرمەندی نوێخواز مەخزوونێکی فیکری و ڕۆشنبیری و زانیاری زۆر بێ، دەبێ هونەرمەندی پۆست مۆدێرنیزم چ پێناسەیەکی هەڵگرتبێ؟

– ڤاسیلی کاندنسکی ١٨٦٦– ١٩٤٤ توانای دەرک کردنێکی لە ڕادەبەدەری هەبووە، ئەو توانایە وای لێکردبوو لەو بڕوایەدا بێت کە ڕەنگەکان هاوشێوەی ئاوازە موزیکییەکان دەنگ لەخۆ دەگرن، لەو توانایەدایە کە موزیک بەنزیک کەرەوەیەکی ئینتیباعی ڕەنگی ببینێت.

مرۆڤ بەگشتی و هونەرمەند و نووسەر بە تایبەتی پێویستیان بە پانتاییەکی بەرفراوان لە ڕۆشنبیری و زانیارییە گشتییەکان هەیە. بەبێ ڕۆشنبیری و زانیاری هونەرمەند ناتوانێت هونەرەکەی بەرەو پێشەوە بەرێت و خولقاندن و ئەفراندنی تێدا ئەنجام بدات. ئەگەر ئێمە چاوێک بە مێژووی بزاڤی هونەری شێوەکاری و ڕێبازە هونەرییەکانیدا بگێڕین بۆمان دەردەکەوێت ئەو هونەرە هاوتەریب لەگەڵ ئەدەب بەگشتی و شیعر بە تایبەتی و لەگەڵ ڕۆشنبیریدا بەرەو پێشەوە هەنگاوی ناوە و هیچ لایەنێکیان لە بەرەو پێشچوونی ئەوی تر بە دەرنەبووە. لەو بوارەدا بۆ نموونە دەبینین لە دوای یەکەمین جەنگی جیهانی لە ساڵی (١٩١٦)دا (بزووتنەوەی دادایی) لەسەر دەستی شاعیری ڕۆمانی (تریستان تزارا) و هەردوو ئەدیبی ئەڵمانی (هۆگۆ پۆل و ڕیتشارد هلسنبیک) و هونەرمەندی شێوەکاری و پەیکەرساز (هانز ئەرب) هاتە کایەوە. هونەرمەند (هانز ئەرب) لە یەکێک لە نووسینەکانیدا سەبارەت بە ڕاوبۆچوونەکانی (بزووتنەوەی دادایی) لە مەڕ کێشە و گرفتەکانی مرۆڤ لەو سەردەمەدا و بۆچوونە سیاسی و فەلسەفییەکانیان کە لەدوای کۆتایی هاتنی یەکەمین جەنگی جیهانیدا ڕووبەڕووی مرۆڤ ببووەوە دەڵێت «لە گەڕان و پشکنینەکانماندا هەوڵی دۆزینەوەی شێوەیەکی پلەیەکمان بۆ هونەر دەدا، کە بەپێی بۆچوونەکانمان توانای ڕزگارکردنی مرۆڤی هەبێت لەو شێتییەی کە لە سەردەمەکەماندا تەشەنەی کردووە، ئارەزوومان دەکرد سیستمێک بێنینەکایەوە کە بتوانێت هاوسەنگی بۆ ئاسمان و دۆزەخ بگێڕێتەوە».

بەهەمان شێوە دەبینین (ڕێبازی سوریالیزم) لەسەر دەستی ژمارەیەک شاعیری فەرەنسی هاتە ئاراوە کە چەند هونەرمەندێکی شێوەکاریشیان لەگەڵدابووە. لە ساڵی (١٩٢٤)دا نووسەر و شاعیری بەناوبانگ (ئەندرێ بریتۆن) «ڕاگەیاندنی سوریالیزمی» نووسییەوە کە تێیدا جەختی لەسەر «تۆمارکردنی هزر کردبوو لەکاتی بزربوونی گشت شێوەکانی کۆنترۆڵ کردن کە عەقڵ پیادەی دەکات، بەدەر لە هەموو پێوەرە ئەخلاقی و جوانکارییەکان». سەرەڕای ئەمانەش هۆکارێکی گرنگی دی لەپاڵ سەرهەڵدانی زۆرینەی ئەو ڕێبازە هونەرییانەدا بووە، ئەوەش خۆی لەو بێهودەییەدا دەبینێتەوە کە لەکۆتایی سەدەی نۆزدەم و سەرەتای سەدەی بیستەم، زۆرینەی وڵاتانی ئەوروپای تەنیبووەوە و ڕەنگدانەوەی لە ئەدەب و هونەر بەگشتی و هونەری شێوەکاری بەتایبەتی بەجێ هێشتبوو، ئەوەش کاردانەوەیەکی ئاسایی بوو بەرانبەر بە شکستهێنانی هیوا و ئومێدەکانی مرۆڤ لە بەدەستهێنانی سیستمێکی ناوخۆیی و نێودەوڵەتی بە مەبەستی هاتنەدی ژیانێکی ئاسوودە و بەختەوەر بۆ مرۆڤ و بەدەستهێنانی پانتاییەکی زیاتر لە ئازادییەکانی تاک، هەروەها لە دوورخستنەوەی جەنگ بە هەموو شێوەکانییەوە لە مرۆڤ و بزربوونی بەهاکانی مرۆڤ لە سەردەمی بەهای ئامێر و چەکدا.

بەم شێوەیە مێژووی کۆن و نوێ بزاڤی هونەری شێوەکاری بۆمان دەسەلمێنێ کە ئەم هونەرە ڕێڕەوێکی بەردەوامی لە نوێخوازی و نوێکردنەوەی خۆیدا هەیە و هەموو نوێکردنەوەیەکیش زادەی ئاست و هزرێکی ڕۆشنبیر و فەلسەفی و دنیابینێکی پڕ زانیارییە گشتییەکانە کە هونەر بە گشتی و هونەری شێوەکاری بە تایبەتی بەبێ بوونیان نوێ نابێتەوە و بەرەو پێشەوە ناڕوات و هیچ جۆرە خولقاندنێکی تێدا ئەنجام نادرێت..

ئێمە هەتا کورتەیەک لە بارەی (مۆدێرنە)وە نەخەینە

ڕوو کە لە فرانجیسکا گۆیاوە تا ڕێبازی سوریالیزم بەردەوام بووە، ناتوانین باس لە پۆست مۆدێرنیزم بکەین. بۆ ئەم مەبەستەش لە سەرەتادا دوو وتە دێنینەوە.

ناپلیۆن بۆناپورت وتوویەتی:

«مەبەستی من داگیرکردنی ئەوروپا نەبووە، بەڵکو شکاندنی دابونەریت بوو». هەروەها ئەنتشافۆن گریفینیتس وتوویەتی: «دیالێکتیکی نوێکردنەوەی خود میراتێکی ڕۆژئاواییە».

مۆدێرن بەشێوە گشتییەکەی پرۆژەیەکە هەڵقوڵاوی نێو کۆمەڵگای مەسیحی ڕۆژئاواییە و دەرئەنجامی مێژوویەکی درێژخایانە لەخۆ تازەکردنەوە لەهەموو بوارەکانی ژیاندا، بە هونەری شێوەکاریشەوە. کە لەنێویدا یەکگرتنەوەی عەقڵ و ڕوح دەبێتە فاکتەرێکی سەرەکی، بە مەبەستی بە عەقڵانی کردنی ڕوح، ئەمەش بێ گومان ڕوح دەخاتە ژێر کۆنترۆڵەوە و سنوور بۆ ئازادییەکانی دادەنێ.

بەڵام سەبارەت بە پۆست مۆدێرنیزم، لە بارەی پێناسەکردنییەوە کۆمەڵێ ڕاوبۆچوونی هەمەچەشنە هەیە، کە بە چەند ئاراستەیەکدا دەڕۆن. دەتوانین چوار ئاراستەی سەرەکی لەنێو گشت ڕاوبۆچوونە جیاوازەکاندا جیا بکەینەوە و ببێتە بنەمایەک بۆ هەڵسەنگاندنی ئەو بەرهەمانەی ناویان لێنراوە پۆست مۆدێرنیزم، ئەگەرچی ئاراستەکان بەگشتی جارێکی تر بەناویەکدا چڕ دەبنەوە بەو پێیەی هەموو ئاراستەیەک دەکەوێتە بەر گۆڕانی سیاسی و پێشکەوتنخوازی، یان کۆنە پەرستی.

ئاراستەکانیش لەمانەدا کۆدەبنەوە:

١- دژایەتی کردنی مۆدێرنیزم.

٢- زاڵ بوونی عەقڵ و پاشەکشەکردنی ڕوح.

٣- کاریگەری بیروباوەڕی پۆست مۆدێرنیزمەکان.

٤- کۆتایی: کە تێیدا شێوەی ئیشکردنەکە هیچ گرنگییەکی نامێنێت و گرنگی دەدرێتە شێوە و ئاراستەی بیرکردنەوەکە کە چۆن لەهزری هونەرمەندەکەوە بۆ نێو کارە هونەرییەکە دەگوازرێتەوە و لە کۆتاییدا ڕووبەرووی بینەران دەبێتەوە.

ماوەتەوە بڵێین هونەری پۆست مۆدێرنیزم لە زۆر کاتدا لە شێوە ئاسایی و ناسراوەکەی هونەری شێوەکاری دەچێتە دەرەوە و چوارچێوەی تابلۆ دەبەزێنێ و سنوورە ئاسایی و ناسراوەکانی پەیکەریش دەشکێنێ. لە زۆرکاتیشدا کار لەسەر جەستەی مرۆڤ دەکات و دەبێتە هۆکارێک بۆ ئەوەی بینەریش ببێتە بەشێک لەو کارە هونەرییە.

* هونەری شێوەکاری لە کەرکووک چۆن دەبینن؟

- ئەگەر ئێمە وەڵامی پرسیارەکانی ڕابردووی ئەم چاوپێکەوتنە بکەینە پێوەرێک بۆ کارە هونەرییەکانی ئەمڕۆی نێو شاری کەرکووک و وەڵامدانەوەی ئەم پرسیارە، بۆمان دەردەکەوێت کە زۆر لەو کارانە شێوەکارانی دانیشتووی کەرکووک لە پێشانگەکاندا نمایشی دەکەن دووبارە و سێ بارە کردنەوەی هەمان تابلۆ و هەمان دیدە و هیچ گۆڕانکارییەکی بەسەردا نەهاتووە و بەرەو پێشەوە هەنگاوی نەناوە و خۆی دووبارە دەکاتەوە و زۆرینەی ئەو تابلۆ نمایشکراوانە خولیا و ئارەزووی وێنەکێشانە، نەک هونەری شێوەکاری بە مانا فراوان و ناسراوەکەی. بەهۆی ئەوەی زۆر لە وێنەکێشەکانی نێو شاری کەرکووک نەیانتوانیوە دنیابینی تایبەت بە خۆیان لە بواری هونەری شێوەکاریدا بیننە کایەوە و خوڵقاندن و ئەفراندن لە کارە هونەرییەکانیاندا ئەنجام بدەن و پەرە بە ئاستی ڕۆشنبیرییان لە بوارەکانی هونەری شێوەکاری و فەلسەفە و جوانکاری و زانیارییە گشتییەکاندا بدەن و ئاوێزانی هزرێکی کراوە و بەربڵاوی بکەن و لە ڕێیانەوە هونەرێکی ڕاستەقینە و ئاست بەرز و خولقێنەر بێننەکایەوە. هەروەها لەلایەکی ترەوە نەبوونی ڕەخنەگری بواری هونەری شێوەکاری لەنێو شاری کەرکووک، هۆکارێکی ترە لە پەرەپێنەدان و تاڕادەیەک نشوستی بزاڤی هونەری شێوەکاری ئەمڕۆمان لە شاری کەرکووک کە چەندین ساڵە ئەم بزاڤە لەنێو ئەم شارەدا بەدەستییەوە دەناڵێنێ. لەگەڵ ئەوەشدا کۆمەڵێ توانای هونەری ئومێدبەخش لە ئارادایە، بە پێچەوانەی ئەو حاڵەتەی باسمان لێوە کرد توانیویانە ئاستێکی بەرز و جوانی هونەری شێوەکاری شاری کەرکووک لەڕێی دید و دنیا بینییە هونەرییەکانیان و هزرێکی ڕۆشنبیر و کراوەوە پێشکەش بە بینەران و هونەردۆستانی ئەم بزاڤە لە شاری کەرکووک بکەن. ئەو توانایانە توانیویانە بۆ سەردەمی زێڕینی بزاڤی هونەری شێوەکاری ساڵەکانی شەستەکان و حەفتاکان و هەشتاکانی سەدەی ڕابردووی ئەم شارەمان بگێڕنەوە، بەڵام بە دید و ئاستێکی هونەری ئەم ساتە وەختە و توانیویانە لەڕێی تابلۆ و کارە هونەرییەکانیانەوە دنیایەکی پڕ ئومێدمان پێ ببەخشن.